

Examining Electronic Monitoring as one of the Alternatives to Imprisonment

Mohammad kazem Behroozi

PhD student in Criminal Law and Criminology, United Arab Emirates Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Mohammad Mahdi Saghian*

Assistant Professor in Criminal Law and Criminology, Tehram University, Tehran, Iran.

Behzad razavi Fard

Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract

Scientific and practical development in all fields of human knowledge is a certain and self-evident thing that is happening at a tremendous speed, and governments, as the most important national pillar of any country, are inevitable from these internal changes and transformations. Electronic government has been one of the concepts and strategies that have facilitated government management in most societies, and for this reason, attention to it and the operationalization of its infrastructure idea were given attention, and in this global way, our statesmen are alert. and

* Corresponding Author: Saghians@yahoo.com

How to Cite: Behroozi, M., Saghian, M. M., & razavifard, B. (2024). Examining Electronic Monitoring as one of the Alternatives to Imprisonment. *Criminal Law Research*, 12 (46), 35 -70. 10.22054/jclr.2024.76302.2626

the idea of good management took steps towards the use and application of such a concept. Electronic surveillance is the most important pillar and lever of electronic government. Basically, this type of surveillance is aimed at the general goal of electronic surveillance and includes the most important means to achieve its goals. Electronic supervision aims to reduce supervision and face-to-face inquiries and increase the use of electronic communications, looking for suitable and efficient mechanisms. The purpose of this article is to explain electronic surveillance as a new alternative to prison punishment. The human population in the world is increasing and science and technology have made a lot of progress, this causes the emergence of new norm-breaking behaviors that violate the rights of people in the society. adds, and these crimes are punishable, although governments are trying to reduce prison sentences by drafting and approving new laws, and with new innovations such as alternatives to imprisonment, which is one of the most popular. The most recent innovations have tried to eliminate prisons, at least for short-term imprisonments. One of the alternative punishments of imprisonment is conditional release, which some modern criminal theories proposed during the French Revolution. But as mentioned, the type of punishment should not be in such a way that it does not have the necessary effect on the criminal so that the minimum purpose of the punishment, which is to punish and create fear in the criminal so that he does not repeat the crime, is not provided. Alternatives such as conditional release, suspension of supervision, fines are still used by the judicial system of the governments. Suspensions and fines sometimes do not provide the necessary deterrent to not repeat the crime, and parole can be applied after a period of imprisonment. Moreover, parole is often used once by those sentenced to imprisonment, and a criminal who has been sentenced to imprisonment again cannot request parole, and this

means during the prison sentence and overcrowding in prisons. , exorbitant costs for governments and... issues like this prompted lawyers and criminologists to provide new solutions such as free social services (public services), deprivation of rights social, home detention and electronic monitoring, etc., each of which has advantages and disadvantages. Among the alternatives to imprisonment, electronic monitoring can be used with various tools that have different manufacturing technologies and working methods, which include: electronic equipment to record audio and images of criminals, electronic equipment to intercept received information and Sent by criminals such as wiretapping of telephone conversations, electronic devices that are often used in the form of software to control the electronic mailboxes of criminals, and electronic devices that are used to determine the location and location of criminals in the form of electronic handcuffs and shackles, which are used in the judicial system of countries. They are used to monitor and take care of criminals. In addition, alternatives to imprisonment such as parole and suspension of care in some dangerous and professional criminals need a guarantee of safe execution such as monitoring under electronic systems such as handcuffs and electronic bindings to attract the opinion of judges. The supervision of convicts using electronic systems, which was proposed after the approval of the new Islamic Penal Code on 1/2/1392, and the legislator assigned Article 62 of the Penal Code to this purpose, is actually the plan to use electronic systems instead of Imprisonment is a model taken from other countries, especially France and America, because in our country, like other countries, keeping prisoners has become a problem. And on the other hand, the overcrowding of prisons and the harm caused by the prison environment to the delinquent and the society of the delinquent cannot

be ignored, which has caused the need to use electronic systems be raised (handcuffs and electronic handcuffs) in our country.).

As stated, the effect of this requirement is in Article 62 of the Islamic Penal Code approved on 1/2/1392 and also in Clause C of Article 217 and Articles 558-553 of Chapter Five of the Fifth Section of the Criminal Procedure Law approved on 4/3/1392 under the title "Enforcement of Order" "Suspension of execution of punishment, parole, postponement of sentencing, system of partial freedom and freedom under the supervision of electronic systems" have appeared. So; Reducing harm in the society and especially among the families of prisoners is one of the most important advantages of new technologies in controlling prisoners, which the results of studies show that alternative prison sentences will definitely reduce the number of prisoners and criminal actions. People who use handcuffs or electronic ankles commit crimes less than those who are in prisons, which is one of the advantages of this method. also; The characteristics of handcuffs and electronic handcuffs, along with achieving the goals of punishment, can be a worthy provision to preserve the dignity and character of the accused and those sentenced to imprisonment. But among the factors affecting the performance of these technologies, we can mention technical defects, signal interruption, battery exhaustion, communication interruption between different bases, and lack of sufficient capacity to register locations. In addition, problems may arise for the people and organizations responsible for this project, such as prisons, police, monitoring companies and judicial offices; Therefore, the management of this plan and its implementation require very high precision and attention.

Keywords: electronic monitoring, alternative to punishment, electronic ankle, alternative to prison

بررسی نظارت الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین‌های مجازات حبس

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی واحد امارات متحده‌ی عربی. دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

محمد کاظم بهروزی

استادیار گروه حقوق کیفری، عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، تهران، ایران

محمد مهدی ساقیان*

دانشیار گروه حقوق کیفری، عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

بهزاد رضوی فرد

چکیده

نظارت الکترونیکی بعنوان یک ضمانت اجرای جایگزین مجازات حبس عمل می‌کند؛ با این توضیح که فردی که در مورد او مجازات حبس اجرا نمی‌شود، می‌تواند مشمول مقررات آن شود. هدف مقاله‌ی حاضر تبیین نظارت الکترونیکی بعنوان یک جایگزین نوین مجازات حبس می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهند که کاهش آسیب در جامعه و بویژه در میان خانواده‌های زندانیان یکی از مهمترین مزایای تکنولوژی‌های نوین در کنترل زندانیان است چنانکه نتایج مطالعات نشان می‌دهند به طور حتم محکومیت‌های جایگزین حبس موجب کاهش آمار زندانیان و اقدامات مجرمانه می‌شود. افرادی که از دستبند یا پابند الکترونیکی استفاده می‌کنند، کمتر از کسانی که در زندان‌ها هستند مرتکب جرم می‌شوند و این از مزایای این روش است؛ اما از جمله عوامل تأثیرگذار بر عملکرد این تکنولوژی‌ها می‌توان به نقص فنی، قطع شدن سیگنال، تمام شدن باتری، قطع شدن ارتباط بین پایگاه‌های مختلف و نبود ظرفیت کافی برای ثبت موقعیت‌های مکانی اشاره کرد. علاوه بر این، ممکن است مشکلاتی برای افراد و سازمان‌های مسئول این پروژه مانند زندان، پلیس، شرکت‌های ناظر و دفاتر قضایی پیش بیاید؛ بنابراین، مدیریت این طرح و اجرای آن نیازمند دقت و توجه بسیار بالایی است.

کلیدواژه‌ها: نظارت الکترونیکی، جایگزین مجازات، پابند الکترونیکی، جایگزین حبس.

مقدمه

با توسعه‌ی روز افزون فناوری‌های نوین و روز دنیا، دولت‌هایی موفق هستند که بر مبنای اطلاعات درست، تصمیم‌گیری‌های درستی داشته باشند. از این رو، نخستین دغدغه در فرآیند تصمیم‌گیری، دسترسی به اطلاعات درست است که گاهی هزینه‌های گزافی را برای سازمان‌ها یا دولت‌ها در ابعاد مختلف به بار می‌آورد. سیستم‌های کدگذاری و نظارت الکترونیکی که از سال‌های گذشته در جهت طبقه‌بندی و شناسایی پدیده‌های مختلف در سطح جهان مورد استفاده بوده اند، با هدف کاهش هزینه و زمان دستیابی به اطلاعات و کاهش اشتباهات در عملیات سازمان‌ها و در نتیجه بهبود و تسهیل تصمیم‌گیری طراحی شده اند. زندان که در بدو تأسیس نیل به اهداف مجازات را تقبل کرده بود، نتوانسته موفق عمل کند. جمعیت کیفری زندان‌ها در سراسر جهان به طور پیوسته در حال افزایش است. شلوغی بیش از حد زندان فقط مسئله‌ی کمبود فضا نیست، بلکه یک مانع بزرگ برای دستیابی به یک محیط انسانی، امن و سالم در زندان است. یکی از ضعف‌های اساسی زندان، عدم امکان احترام به همه‌ی زندانیان است. مجموع این موارد اثر منفی بر روان زندانیان به جای می‌گذارد. تبعات منفی زندان نه تنها به کسانی که با ارتکاب جرم و در اثر واکنش اجتماعی محبوس گردیده اند بلکه به خانواده‌ی آنها و اجتماع نیز باز می‌گردد. و این امر برخی از اهداف زندان، مانند بازپروری مجرمان و حفظ امنیت جامعه را به شدت تضعیف می‌کند. از این روی پس از پذیرش ناکارآمدی زندان، جایگزین‌های حبس علاوه بر آوردن اهداف مجازات، بعنوان راهی برای کاهش جمعیت زندان‌ها وارد نظام حقوق کیفری شده اند. نوین‌ترین آنها نظارت الکترونیکی است که با معرفی دستبند و پابند الکترونیکی موقعیت یاب به جایگزینی پذیرفته شده برای حبس تبدیل شده و راه حلی شناخته شده است که تلاش‌های موفقیت‌آمیز در توانبخشی و کاهش نرخ زندان را تضمین می‌کند.

نظارت الکترونیکی نیز بعنوان یک ضمانت اجرای جایگزین مجازات حبس عمل می‌کند؛ با این توضیح که فردی که در مورد او مجازات حبس اجرا نمی‌شود، می‌تواند مشمول مقررات آن شود. حبس در منزل همراه با نظارت الکترونیکی بعنوان یک مجازات مستقل محسوب می‌شود. همچنین در موردی کسی که بعنوان مثال مجازات او از سوی

دادگاه برای مدت ۱ تا ۲ سال تعلیق می‌شود، قاضی دادگاه ممکن است مقرر دارد که در ماه‌های نخستین در مورد او نظارت الکترونیکی صورت بگیرد. نظارت در این حالت یک مجازات اصلی تلقی نمی‌شود، بلکه مجازات تبعی و وابسته به تعلیق مراقبتی فشرده است.^۱ بهره‌وران نظارت الکترونیکی ابزارهایی را دور میچ دست یا پا یا گردنشان می‌بندند که علامت‌هایی را به اداره‌ی نظارت می‌فرستد. بدین ترتیب، مجرم فقط حق رفتن به سر کار یا شرکت در برخی فعالیت‌های مشخص را دارد، و در سایر اوقات، در منزل مقیم شده و رفت و آمدش کاملاً نظارت می‌شود (Bonta et al, 1999: 3). هرچند از نظارت الکترونیکی بعنوان تدبیری نسبتاً جدید برای فراهم کردن رعایت قواعد حبس در منزل یاد می‌شود (Bonta et al, 1999: 3)، نباید تصور کرد که همیشه چنین است. بلکه حبس در منزل تنها گاهی وقت‌ها با نظارت الکترونیکی همراه است. نظارت محکومین با استفاده از سامانه‌های الکترونیکی پس از تصویب قانون مجازات اسلامی جدید در ۱۳۹۲/۲/۱ مطرح شده و قانونگذار ماده‌ی ۶۲ قانون مجازات را به همین امر اختصاص داده است؛ در واقع طرح استفاده از سامانه‌های الکترونیکی به جای حبس الگویی است که از سایر کشورها به خصوص فرانسه و آمریکا گرفته شده چراکه در کشور ما نیز همانند سایر کشورها، نگاهداری زندانیان تبدیل به معضل شده است. از یک سو لازم است که مجرم متناسب با جرمی که مرتکب شده مجازات شود و از سویی دیگر ازدحام زندان‌ها و آسیب‌های ناشی از محیط زندان به شخص بزه‌کار و جامعه‌ی ناکرده بزه قابل چشم‌پوشی نیست، که سبب شده در کشور ما نیز لزوم استفاده از سامانه‌های الکترونیکی (دستبند و پابند الکترونیکی) مطرح شود.

از تدوین و تصویب ماده‌ای که بهره‌جستن از آن نیازمند بکارگیری تکنولوژی جهت ساخت ابزارها و تجهیزات لازم است نمی‌توان به سادگی تصور اعمال آن را داشت، همین امر سبب شد که استفاده از اولین پابند الکترونیکی در کشورمان، چند سالی به طول بیجانجامد. با وجود این، تصویب آیین‌نامه‌ی اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی مصوب ۱۳۹۷/۴/۱۰ رئیس قوه‌ی قضائیه و تغییر ماده‌ی ۶۲ قانون مجازات اسلامی در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹/۲/۲۳ که استفاده از سامانه‌های الکترونیکی را علاوه

^۱ Canadian Association of Provincial Court Judges-Law, p. 3.

بر جرایم تعزیری درجه‌ی پنج تا هشت، به جرایم تعزیری درجه‌ی دو تا چهار نیز تسری داده نویدی است جهت استفاده از دستبند و پابند الکترونیکی در کشورمان. دلیل نوید بخش بودن استفاده از دستبند و پابند الکترونیکی را می‌توان در تحولات زندان و مشکلات و معضلات ناشی از اجرای آن که همواره یکی از دغدغه‌های اصلی کیفرشناسان و صاحب نظران مسائل اجتماعی بوده جست. پیش از دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی سطره‌ی نظریه‌های اصلاح و درمان به زندان جایگاه ویژه‌ای داد، تا جایی که مهم‌ترین و مناسب‌ترین ابزار برای تحقق اندیشه‌های بازپروری مجرمان تلقی می‌شود، از سوی دیگر هزینه‌های بالای تحمیل شده به دولت‌ها در جهت ایجاد زندان‌ها و هزینه‌های نگاهداری محکومین و عدم امکان فراهم ساختن اقدامات اصلاحی و درمانی در زندان‌های پر ازدحام و ناتوانی در جلوگیری از شیوع بیماری‌های مسری و پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر زندانیان از دلایل ناکارآمدی نظریه‌های مربوط به حبس مجرمین در زندان‌ها بود؛ به همین سبب مجازات حبس از چند دهه پیش، با انتقادهای جدی مصلحین اجتماعی خصوصاً کیفرشناسان مواجه شده است. آثار منفی و نامطلوب مجازات حبس در مقایسه با جنبه‌های مثبت آن مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته است. مجازات‌های جایگزین حبس نهادی مناسب برای جلوگیری از ورود بخش قابل توجهی از بزهکاران به زندان‌ها است. سامانه‌های الکترونیکی بعد از دهه‌ی ۶۰ میلادی مورد توجه قرار گرفته و واضح است که استفاده از سامانه‌های الکترونیکی در کشور ما همگام با سایر کشورها که یافته‌های علمی بسیاری در جهت ساخت و بکارگیری از این دستاورد دارند نویدی امید بخش است چنانکه بتوان با استفاده از دستبند و پابند الکترونیکی در کنار اهداف مجازات، در جهت حفظ حرمت و شخصیت زندانیان و خانواده‌هایشان و در نهایت کرامت ذاتی شخص انسان کوشید.

در هر حال، نظارت الکترونیکی به خودی خود بعنوان یک ضمانت اجرای مستقل تلقی نمی‌شود، بلکه یک ضمانت اجرای تبعی و وابسته به حبس در منزل یا تعلیق مراقبتی فشرده و برای اطمینان از پیروی مجرم از شرایط مقرر برای وی محسوب می‌شود. هدف اصلی و عمده‌ی نظارت الکترونیکی، کاهش تراکم جمعیت در زندان است و بعنوان یک ضمانت اجرای جایگزین و گاهی تکمیل‌کننده‌ی مجازات حبس عمل می‌کند. همچنین، کاهش

۱ Corrections and the criminal Justice, p. 371.

بررسی نظارت الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین‌های مجازات حبس | بهروزی و همکاران | ۴۳

هزینه‌ها و در اجتماع نگه داشتن مجرمان و حفظ ارتباط اجتماعی آنان و حضورشان در خانواده که از بسیاری از مشکلات دیگر جلوگیری می‌کند، از دیگر هدف‌های این برنامه است.

۱. پیشینه‌ی پژوهش

از جمله پژوهش‌هایی که در رابطه با موضوع مورد پژوهش انجام گرفته می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

ابوالحسنی و علیپور (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه‌ی سامانه‌های نظارت الکترونیکی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با نگاهی به قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹» پس از مرور ادبیات سامانه‌های نظارت الکترونیکی به این نتیجه رسیده‌اند که با حذف زندان، باید از روش‌های اصلاحی برای تغییر در اجزاء نظام اجرایی زندان بویژه با استفاده از جایگزین‌های مجازات حبس و نظارت گسترده‌ی اجتماعی بر بزهکاران بهره جست. یکی از این جایگزین‌ها که با پیشرفت علوم و فنون مورد توجه واقع شده، استفاده از ابزارهای مراقبتی الکترونیکی تحت عنوان «سامانه‌های نظارت الکترونیکی» است؛ سامانه‌ای که می‌رود تا در قوانین کیفری ایران نیز مورد استفاده و اجرا قرار گیرد.

موحدی نیا و افشار (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با موضوع «ادله‌ی کاربست حبس تحت نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران» به این نتیجه رسیده‌اند که نظارت الکترونیکی از قانون جزای فرانسه اقتباس شده و سپس در حقوق انگلیس وارد شده است. به طور کلی، مصالح فردی در کنار مصالح عمومی، مبنا و زمینه‌ی پیش‌بینی نهاد نظارت الکترونیکی توسط قانونگذار بوده است. پیش‌بینی استفاده از نظارت الکترونیکی با وجود مزایای فراوان، چالش‌های زیادی را برای دست‌اندرکاران عدالت کیفری به همراه خواهد داشت. نظارت الکترونیکی یک ابزار رو به رشد و گسترش در نظام عدالت کیفری است. تردیدی وجود ندارد که برای مؤثر بودن، همکاری عوامل مختلف کیفری ضروری است. این نهاد صرفه‌جویی اقتصادی، کاهش تورم پرونده‌های کیفری و پرهیز از اطاله‌ی دادرسی و تسریع در رسیدگی را به دنبال دارد. همچنین، این نهاد دارای اهداف حقوقی مخصوص به خود، نظیر تحت کنترل بودن جهت باز اجتماعی کردن، اصلاح و بازپروری مجرم است.

جباری راد (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با موضوع «نظارت الکترونیکی بعنوان روشی نو در جانمایی کیفر زندان با نگرشی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲» بیان می‌کند که نظارت الکترونیکی می‌تواند نسبت به شماری از متخلفین، گروه‌ها و موقعیت‌های خاصی مورد استفاده قرار گیرد. استفاده از روش مزبور نتایج مثبتی را به دنبال داشته است، اما این حقیقت نیز قابل توجه است که نرخ تکرار جرم توسط مجرمینی که از طریق سامانه‌ی مزبور مورد نظارت قرار گرفته و سایر مجرمینی که کنترل‌های سنتی نسبت به آنها اعمال می‌شود، تقریباً برابر است. نتایج نشان می‌دهند که مسائل مهمی که پیرامون نظارت الکترونیکی مطرح می‌شود عمدتاً بر چهار محور قانونی بودن نظارت الکترونیکی، تأثیر آن بر مجرم و خانواده‌ی وی، هزینه‌بردار بودن آن و پرهیز از گسترده شدن شبکه‌ای آن در چرخش می‌باشد. بررسی مبانی بکارگیری تجهیزات الکترونیکی بیانگر این امر است که در برخی اعمال مجرمانه همچون جاسوسی یا براندازی و جرایم سازمان‌یافته که از جرایم علیه امنیت قلمداد می‌شوند و حکومت با توجه به ذات مخفیانه‌ی آنها و آسیب‌های شدید ناشی از ارتکاب این گونه جرائم در استفاده از نظارت و مراقبت الکترونیکی برای کنترل و کشف آنها ممنوعیتی ندارد. اما در مورد سایر جرایم به نظر می‌رسد بکارگیری این شیوه نیازمند محل امنیت دانستن رفتار مجرمانه‌ی مورد نظر می‌باشد که در این صورت لازم است قانونگذار ضمن برشمردن و احصاء جرائمی که بکارگیری و استفاده از ابزار و تجهیزات الکترونیکی در کشف جرم و شناسایی مرتکبین آنها مجاز است، ضمانت اجرای لازم برای تعدی از این حکم مثل پیش‌بینی مجازات و یا قابل ابطال دانستن ادله‌ی جمع آوری شده از طرق غیرقانونی را صراحتاً پیش‌بینی نماید.

فروغی و ایرانی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با موضوع «مطالعه‌ی تطبیقی شناسایی و اجرای نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و آمریکا» به این نتیجه رسیده‌اند که در قانون مجازات اسلامی، اجرایی شدن نظارت الکترونیکی به مانند بسیاری از این نهادها، منوط به آیین‌نامه‌ی اجرایی است. در خصوص اجرایی شدن این نهاد در آغاز باید با توجه به چارچوب‌های مفهومی، بازه‌ی اجرایی و هدف آن، همچنین توجه به تعداد زندانیان در زمان صدور حکم به نظارت الکترونیکی مشخص گردد. سپس تبیین مؤلفه‌هایی چون نوع جرم، ویژگی‌های بزهکار، مراحل دادرسی اعمال آن و همچنین شناسایی ابزار مورد نیاز

در پیاده‌سازی این نهاد، مباحث اجرایی مهمی هستند. از منظر تحلیل تطبیقی این ملاحظات در نظام حقوقی ایران و آمریکا، این فرضیه بررسی می‌شود که در برخی جزئیات، اجرایی شدن این نهاد نیازمند برقراری بسترهایی است. بنابراین سعی می‌شود که چارچوب‌های مهم در اجرایی شدن این نهاد ترسیم، و از این طریق پیش‌زمینه‌های مفید در تدوین آیین نامه‌ی اجرایی آن شناسایی شود تا با تضمین تحقق اهداف نظارت الکترونیکی، پس از مدت اندکی متروک نگردد.

۲. تعاریف و مفاهیم

۲-۱. مجازات‌های جایگزین حبس

در سال‌های اخیر اکثر نظام‌های پاسخ به جرم تلاش دارند با اتخاذ تدابیر درمان‌مدار زمینه‌ی اصلاح مجرمان و بازگشت آنها به جامعه را فراهم سازند و تا حد امکان با فاصله گرفتن از تدابیر تنبیهی از حذف و یا طرد بزهدکار جلوگیری کنند. در این راستا، سیاست اصلاح و درمان بزهدکار در صدد است تا از مجرای حفظ و نگهداری مجرم در جامعه و تحت نگهداری قرار دادن او، سیاست حذف و طرد مجرم از جامعه را کنار بگذارد. به نظر بسیاری از جرم‌شناسان، هر نظام حقوقی‌ای که این راهبرد را بیشتر و عمیق‌تر پیگیری و اعمال کند، دستاوردهای آن معقول‌تر، انسانی‌تر و کارآمدتر خواهد بود. اما پژوهش‌ها بیانگر این موضوع هستند که زندان - یکی از گسترده‌ترین مجازات‌ها - توفیق چندانی در اصلاح و بازپروری زندانیان نداشته است. جرم‌زا بودن محیط زندان، هزینه‌ی اقتصادی زندان، مشکلات بهداشتی و روانی موجود در آن و ... باعث بروز انتقادات شدیدی نسبت به این مجازات شده است، به طوری که حتی موافقان آن را دچار تردید کرده و در نهایت به واکنش واداشته است. یکی از مهم‌ترین واکنش‌هایی که نسبت به این اعتراضات صورت گرفته پیشنهاد استفاده از جایگزین‌های مجازات حبس و اجتناب از آن مگر همچون آخرین حربه بوده است (والهی و احسان پور، ۱۳۹۵: ۲۴۷).

به نظر می‌رسد توسل به مجازات‌های جایگزین حبس ممکن است موجب کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها، کاهش هزینه‌های اقتصادی، جلوگیری از فروپاشی خانواده‌ی زندانی، استفاده از نیروی کار مجرم در جامعه، جبران خسارت بزهدیده و رویکرد انسانی و کرامت‌مدار نسبت به بزهدکار شود (غلامی و ملکی، ۱۳۹۴: ۱۶۶). در نتیجه‌ی این تغییر

راهبردی در حوزه‌ی مجازات‌ها، مفهوم جایگزین‌های حبس به ادبیات علمی حقوق کیفری افزوده شد. در تعریف این نوع از مجازات‌ها باید گفت: مجازات‌های جایگزین حبس مجموعه‌ای از راهکارها و ضمانت‌اجراهای کیفری با ماهیت و ساختار معمولاً اجتماع‌محور هستند که به منظور اجتناب از تعیین و اعمال مجازات حبس برای آن دسته از مجرمان که اعمال مجازات حبس و نگهداری در زندان برای آنان و جامعه خطرناک، نامفید و ناضروری است، بکار گرفته می‌شود. به بیانی دیگر «جایگزین‌های کیفری سالب آزادی بدیل‌هایی هستند که یا در دادنامه‌ی کیفری یا پس از صدور حکم (در زمان اجرای مجازات) مطرح می‌شوند. با این اوصاف بدیل‌هایی مورد بحث است که قاضی در زمان صدور حکم، حق انتخاب بین اعزام محکوم به زندان و حق انتخاب نسبت به باقی گذاردن زندانی در زندان و خارج کردن او از حبس را دارد» (نیازپور، ۱۳۹۰: ۵۴۰).

۲-۲. ویژگی مجازات جایگزین حبس

جایگزین‌های حبس برای اغلب مجرمان محکوم در بیشتر جرایم شیوه‌ای خردمندانه است تا آنها را از آسیب‌هایی که در انتظارشان می‌باشد مصون داشته و راهکاری است که می‌تواند سبب کاهش جرم در آینده شود. از میان ویژگی‌های جایگزین حبس که باعث محدودیت در آزادی می‌شوند و نه سلب آزادی، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

الف- مشارکتی بودن. مجازات‌های اجتماعی مجازات‌هایی می‌باشند که محدودکننده‌ی حقوق و آزادی‌های فردی بوده و دارای خصایص اصلاحی هستند و در درون جامعه برای گروهی از مجرمان با نظارت اجتماع و نهادهای مدنی اعمال می‌شوند. در مفهوم موسع سیاست جنایی، تنها دولتها (شامل نهادهای رسمی گوناگون همچون وزارت‌خانه‌ها، دادگستری و...) عهده‌دار پاسخ به پدیده‌ی مجرمانه نیستند بلکه پاسخ‌های ارائه شده از جانب نهادهای مختلف مردمی و جامعه‌ی مدنی نیز به پاسخ‌های دولتی اضافه می‌شوند، زیرا شرکت دادن عموم مردم در سیاست جنایی بر کارآیی آن می‌افزاید (جمشیدی، ۱۳۹۰: ۲۵). مشارکت نهادهای مختلف مردمی در این فرایند، به معنای آن است که پیشگیری از جرم و سرکوب بزهکاری از جمله اموری است که به تمامی افراد جامعه مربوط می‌شود (لازرژ، ۱۳۹۰: ۱۲۴). در ماده‌ی یک لایحه‌ی مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس، به مشارکت مردم و نهادهای مدنی در اعمال کیفرهای اجتماعی تصریح

شده بود که در قانون مجازات اسلامی جدید این عبارت حذف شده است، لکن با نظر به ذاتی بودن مشارکت مردم در چنین مجازات‌هایی، این حذف نمی‌تواند تأثیری در کاهش نقش مردم در اعمال این کیفرها داشته باشد (محمد حسین زاده و مرادقلی، ۱۳۹۳: ۱۳). از این رو، امروزه نقش مردم در گستره‌ی عدالت کیفری مورد توجه قرار گرفته است و همسو با نهادها و سازمان‌های رسمی، ایشان نیز در تأمین منافع جامعه نقش به‌سزایی را ایفا می‌کنند.

ب- توافق حاکم و محکوم. مهم‌ترین ویژگی کیفرهای جایگزین حبس، دوسویه و توافقی بودن آنها می‌باشد، به این معنا که افزون بر اراده‌ی مقام قضایی، اراده‌ی بزهکار نیز برای قابلیت اعمال این جایگزین‌ها لازم است. در این رویکرد، اراده‌ی بزهکار در عرض اراده‌ی مقام قضایی قرار دارد و آن را از حالت یک سویه خارج نموده و در فرایند دادرسی برای بزهکار نقشی فعال قائل شده است. بر این اساس، بزهکاران بعنوان قبول‌کننده‌ی پیشنهاد مقام قضایی می‌توانند همچون دادستان در بستر توافقی شدن مداخله نمایند (نیازپور، ۱۳۹۰: ۱۰۸). بنابراین، در این کیفرها، بزهکاران یکی از طرفین توافق کیفری محسوب می‌شوند و این حق را دارند که به بررسی ابعاد پیشنهادی از سوی مقامات قضایی اقدام نمایند و پس از ارزیابی این پیشنهاد در خصوص قبول یا رد آن اظهار نظر نمایند. با نظر به اینکه حکم به اعمال جایگزین‌های حبس برای محکوم محدودیت‌های روانی و جسمانی به دنبال دارد، مجرم باید نسبت به اعمال آنها رضایت داشته باشد، یعنی مجرم این حق را دارند که از آنها خواسته می‌شود، به طور دقیق آگاهی یابند. توافقی بودن جایگزین‌های حبس در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به صراحت مورد پذیرش قرار گرفته است، از جمله در ماده‌ی ۸۴ مقرر شده: «خدمات عمومی رایگان، خدماتی است که با رضایت محکوم ... مورد حکم واقع می‌شود». همچنین در خصوص نظارت الکترونیکی در ماده‌ی ۶۲ رضایت محکوم، شرط اعمال این کیفر دانسته شده است. در مورد سایر جایگزینها (دوره‌ی مراقبت، جزای نقدی) نیز هر چند در قانون تصریح نشده تا زمانی که بزهکار رضایتی برای انجام آن نداشته باشد، باید گفت که اجرای آنها ممکن نخواهد بود و همان کیفر حبس اجرا می‌شود (نورپور و احمدی، ۱۳۹۱: ۲۱).

پ- بازگشت پذیری. یکی دیگر از خصایص جایگزین‌های حبس این است که قابل بازگشت می‌باشند و این امر در فرضی است که شخص محکوم به تعهدات مقرر عمل نکند که در این حالت همان کیفر اولیه (مجازات حبس) به اجرا در می‌آید. در واقع، ضمانت اجرای عدم اعمال صحیح این جایگزین‌ها، اجرا نمودن حبس مقرر در دادنامه است. بر این اساس در ماده‌ی ۷۰ قانون مجازات اسلامی مقرر شده است: «دادگاه ضمن تعیین مجازات جایگزین، مدت مجازات حبس را نیز تعیین می‌کند تا در صورت تعذر اجرای مجازات جایگزین، تخلف از دستورها یا عجز از پرداخت جزای نقدی، مجازات حبس اجرا شود».

ت- کاهش آسیب‌های حبس فیزیکی نسبت به مجرم. کیفرهای جایگزین حبس به گونه‌ای اعمال می‌شوند که مانع زندگی عادی محکوم نشده و وی ضمن آنکه مثل سایر مردم در اجتماع زندگی می‌کند، کیفر خود را نیز تحمل می‌نماید. در این نوع مجازات‌ها محکوم احساس نمی‌کند که از جامعه طرد شده و خود را بعنوان قربانی نخواهد شناخت، بلکه هنوز حس مسئولیت نسبت به هم‌نوعانش در وی وجود دارد و این امر تا حد زیادی آثار مخرب مجازات در زندگی اجتماعی آینده‌ی او را کاهش خواهد داد (نورپور و احمدی، ۱۳۹۱: ۲۲).

۳-۲. نظارت الکترونیکی

نظارت واژه‌ای عربی است که به معنای زیرکی و فراست می‌باشد (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۶: ۳۲-۲۶). در زبان فارسی این کلمه به معنای نظر کردن و نگریستن به چیزی، مراقبت و در تحت نظر و دیده‌بانی داشتن کاری و حراست می‌باشد (دهخدا، ۱۳۶۸: ۳۰۵). در زبان انگلیسی معادل کلمه‌ی کنترل بوده که به معنای رام کردن و تسلط یافتن است. به نظر می‌رسد تعاریف و برداشتی متفاوت از این واژه صورت نگرفته است. چنانکه با کمی دقت در معانی فوق این نکته قابل درک است؛ پس نوعی مراقبت و حراست و در تحت نظر داشتن از معنای لغوی آن مستفاد می‌شود. معنای اصطلاحی سامانه‌های نظارت الکترونیکی چندان از معنی لغوی آن دور نیفتاده است. به این سان، نظارت سامانه‌های الکترونیکی یعنی مراقبت و در تحت نظر داشتن، چنانکه در برخی موارد قانونگذار در خصوص برخی از جرائم با وجود شرایطی به دادگاه اجازه داده که محکوم به حبس را با رضایت وی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار دهد. به عبارت دیگر قاضی می‌تواند (در مورد

محکومین به حبس) با وجود شرایط مقرر در قانون، محکوم را تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار داده و از آنها ضمانت جبران ضرر و زیان یا برقراری ترتیبات جبران را مطالبه نماید. سامانه‌های نظارت الکترونیکی در تعریفی دیگر به معنای اختیار دادگاه صالح در استفاده از این سامانه‌ها در محدوده‌ی مکانی مشخص و در صورت وجود شرایطی می‌باشد (البته با رضایت محکوم). مطابق این تعریف، استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی با رضایت محکوم به حبس و در راستای تأمین منافع شخصی و جامعه اختیاری است. لذا دادگاه مخیر است آن را در حق مرتکب جرمی که محکوم به حبس شده اعمال نماید. در این تعریف نیز سامانه‌های نظارت الکترونیکی، بعنوان یک ضمانت اجرای جایگزین مجازات حبس به معنای «کنترل و نظارت بر محکومین از طریق ابزار و وسایل الکترونیکی در محیط خارج از زندان» است. این شیوه‌ی نظارت، کاربردهای وسیعی در کنترل ترافیک یا حفاظت از اماکن و تأسیسات دارد. همچنین کاربردهایی هم در زمینه‌ی مبارزه با بزهکاری و کنترل بزهکاران پیدا کرده به نحوی که از نظارت الکترونیکی به منزله‌ی اختراع و ابداع برجسته‌ی کیفری پایان دهه‌ی ۱۹۸۰ یاد می‌شود.

لازم به ذکر است که قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، تعریفی از سامانه (سیستم)‌های نظارت الکترونیکی ارائه نکرده است. و هر یک از تعارف فوق به نوعی سامانه‌های نظارت الکترونیکی را تعریف کرده اند؛ هرچند اینها معنای واحدی را می‌رسانند، هیچ کدام دارای جامعیت لازم نیستند، لذا از تلفیق تعاریف ارائه شده می‌توان سامانه‌های نظارت الکترونیکی را چنین تعریف کرد: سامانه‌های نظارت الکترونیکی عبارت است از استفاده از ابزارهای الکترونیکی با اختیار دادگاه صالح و رضایت محکوم به حبس در خصوص برخی جرائم (تعزیری درجه‌ی دو تا چهار پس از تحمل یک چهارم حبس و درجه‌ی پنج تا هشت) در محدوده‌ی مکانی مشخص با وجود شرایط مقرر در قانون به منظور اصلاح رفتار و باز اجتماعی کردن بزهکار. نهاد آزادی تحت نظارت الکترونیکی یکی از ابزارهایی است که در راستای باز اجتماعی کردن و اصلاح مجرمین استفاده می‌شود. این نظام مربوط به حبس است، اما در قانون مجازات اسلامی در کنار نهاد آزادی مشروط قرار گرفته است. هدف اصلی این نظام کاستن از جمعیت زندانیان و مبارزه با پذیرش فرهنگ زندان و کاهش هزینه‌ی اجرای مجازات‌ها و از بین بردن آثار منفی مجازات حبس است. به عبارت دیگر،

سامانه‌های نظارت الکترونیکی عبارت است از تحت مراقبت قرار دادن شخص در محل سکونت یا محل‌های خاصی که در حکم دادگاه مشخص می‌شود. در واقع نوعی بازداشت در محل سکونت یا محل خاصی است که از طریق الکترونیک بر اجرای آن نظارت می‌شود. در نهایت سامانه‌های نظارت الکترونیکی را می‌توان الگوی جدیدی دانست که مجریان دستگاه عدالت کیفری از آن بعنوان یکی از مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس، به خاطر آثار سوء کیفر حبس و هزینه‌های زیاد ساخت و نگهداری زندان و پرهیز از معایب زندان‌های کوتاه مدت، یاد کرده‌اند.

۳. شرایط نظارت الکترونیکی

نظارت الکترونیکی در مورد مجرمان غیرخشن اجرا می‌شود. بدین منظور، پیش از محکومیت شخص به اجرای این برنامه، مأمور تعلیق مراقبتی در مورد مناسب بودن شخص برای روش تعلیق همراه با نظارت الکترونیکی تصمیم‌گیری می‌نماید. اگر مجرم به علت ماهیت جرم، خطرناک ارزیابی شود، ابتدا زندانی می‌شود و سپس اگر خطری برای جامعه نداشته باشد، مشمول برنامه‌های نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، پس حفظ امنیت جامعه در درجه‌ی اول اهمیت قرار دارد. در حقوق کیفری فرانسه، تصمیم به محکومیت شخص به نظارت الکترونیکی جز با موافقت متهم امکان‌پذیر نیست. به استناد ماده‌ی ۱-۲۶-۱۳۲ قانون مجازات و ماده‌ی ۷-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری، سامانه‌ی نظارت الکترونیکی در صورتی اجرا می‌گردد که «محکومیت به یک یا چند مجازات سالب آزادی که مدت کلی آن از یک سال تجاوز نمی‌کند [صادر شده باشد] یا هنگامی که برای محکوم، یک یا چند مجازات سالب آزادی که مدت کلی آن از یک سال تجاوز نمی‌کند، برای تحمل باقی مانده باشد یا هنگامی که محکوم برای انتفاع از آزادی مشروط پذیرفته می‌شود، به صورت آزمایشی، حداکثر یک سال تابع برنامه‌ی نظارت الکترونیکی قرار گیرد».

هنگامی که شرایط اعمال نظارت الکترونیکی فراهم باشد، «قاضی اجرای مجازات‌ها، شیوه‌های اجرای آن را با قرار غیرقابل اعتراضی، برای مدت حداکثر چهار ماه، از تاریخی که محکومیت لازم الاجرا می‌شود، تعیین می‌کند. قاضی اجرای مجازات‌ها در موارد زیر باید از اعمال نظارت الکترونیکی خودداری کند: اگر شرایط اعمال مجازات از رهگذر نظارت الکترونیکی فراهم نباشد؛ اگر محکوم از ممنوعیت‌ها یا الزاماتی که به او تحمیل

می‌شود، راضی نباشد؛ اگر دلیلی بر سوء رفتار وی وجود داشته باشد؛ اگر تغییر و اصلاح ضروری در شرایط اجرائی را رد کند؛ و اگر این موضوع را درخواست نماید؛ اگر شخصیت محکوم یا شیوه‌های موجود، این موضوع را توجیه کند، قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند بر همان اساس، تدبیر نیمه‌آزادی یا استقرار خارج از زندان را جایگزین نظارت الکترونیکی نماید.^۱ (تدین، ۱۳۸۵: ۴۴۶).

نظارت و کنترل بر اجرای این تدبیر به شیوه‌ای است که اجازه می‌دهد حضور و غیاب محکوم از راه دور فقط در مکانی که توسط قاضی اجرای مجازات‌ها (کوشا، ۱۳۸۱: ۱۳۹) تعیین می‌شود، در یک دوره‌ی معین ردیابی شود. در اجرای این شیوه می‌توان شخص موردنظر را واداشت تا در تمام مدت اجرای نظارت الکترونیکی، دستگاه فرستنده را با خود حمل نماید. البته قانونگذار تأکید دارد که در اجرای این شیوه باید کرامت، تمامیت و زندگی خصوصی اشخاص رعایت شود.

شخص محکوم به نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری فرانسه، تحت کنترل قاضی اجرای مجازات‌های حوزه‌ی قضائی خود قرار می‌گیرد و کنترل از راه دور بهره‌وران این برنامه، بر عهده‌ی کارمندان اداره‌ی زندان‌ها است^۲، ولی واحدهای پلیس یا ژاندارمری نیز همواره می‌توانند غیبت غیرعادی محکوم را کشف و به قاضی اجرای مجازات‌ها گزارش دهند. قاضی اجرای مجازات‌ها در فرانسه می‌تواند شخص محکوم به نظارت الکترونیکی را ملزم به تبعیت از تدابیر پیش‌بینی شده در مواد ۴۳-۱۳۲ تا ۴۶-۱۳۲ قانون مجازات نماید. این تدابیر که به «تدابیر نظارتی» معروف هستند، عمدتاً در خصوص ارتباط با مددکاران اجتماعی، تبعیت از معاینه‌های پزشکی، مشارکت در هزینه‌های زندگی خانوادگی، جبران خسارت بزه‌دیدگان، انجام یا عدم انجام برخی از مشاغل و در نهایت، شرکت در کلاس‌های آموزش شهروندی است. در صورت عدم رعایت ممنوعیت‌ها یا الزامات مذکور یا بدرفتاری آشکار یا محکومیت مجدد، قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند، تصمیم اعمال نظارت الکترونیکی را لغو و محکوم را برای تحمل تمام یا قسمتی از مدت مجازاتی که برای سپری کردن تا روز اعمال نظارت الکترونیکی باقی بوده است، به زندان معرفی

^۱ Art. L. 723-8 c.pré.pén.

^۲ Art. L. 723-9 c.pré.pén.

^۳ Art. L. 723-9 c.pré.pén.

نماید. مدتی که این شخص تحت نظارت الکترونیکی قرار داشته است، در اجرای مجازات محاسبه می‌گردد.^۱

در نظام عدالت کیفری ایران، نظارت الکترونیکی مسبوق به سابقه نیست و برای اولین بار این تدبیر در لوایح جدید قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری به تبعیت از حقوق فرانسه پیش‌بینی شده و مانند قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، رضایت محکوم در اجرای این تدبیر را لازم دانسته‌اند. علت این امر را می‌توان در انجام تکالیفی جست‌وجو کرد که در صورت پذیرش تدبیر نظارت الکترونیکی بر اشخاص تحمیل می‌گردد. این تدبیر تکالیفی بیشتر از تکالیف دوران زندان بر محکومان به حبس تحمیل می‌نماید که اجرای آنها جز با رضایت اشخاص امکان‌پذیر نیست. شخص محکوم به نظارت الکترونیکی می‌تواند تابع تدابیر نظارتی یا الزامات خاصی قرار گیرد. حضور به موقع در مواقعی که مقام قضایی یا مددکار اجتماعی ناظر تعیین می‌کند، ارائه‌ی اطلاعات و اسناد و مدارکی که نظارت بر اجرای تعهدات محکوم را برای مددکار اجتماعی تسهیل می‌کند و ...^۲ از جمله تدابیر نظارتی و مراقبتی بر محکوم محسوب می‌شوند. الزاماتی چون الزام به یک فعالیت حرفه‌ای، حرفه‌آموزی یا آموزش شغلی حداکثر به مدت یک سال، الزام به اقامت یا عدم اقامت در مکان معین حداکثر به مدت یک سال، اقدام به درمان بیماری یا ترک اعتیاد حداکثر به مدت یک سال و ... می‌توانند در زمره‌ی الزامات محکوم قرار گیرند.^۳

دستورالعمل تعیین محدوده‌ی مراقبتی محکومان تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی به شرح ذیل می‌باشد:

در راستای ماده‌ی ۹۲ قانون مجازات اسلامی، مواد ۵۵۳ و ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده‌ی ۹ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری و به منظور اتخاذ رویه‌ی واحد در صدور آرا از سوی مراجع قضایی، تأمین هدف قانونگذار و امکان نظارت صحیح بر عملکرد محکومان و در اجرای ماده‌ی ۲۷ آیین‌نامه‌ی اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی «دستورالعمل

! Art. L.723-13 c.pr.pén.

۲. ماده‌ی ۴-۱۵۲ لایحه‌ی قانون مجازات اسلامی.

۳. ماده‌ی ۵-۱۵۲ لایحه‌ی قانون مجازات اسلامی.

بررسی نظارت الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین‌های مجازات حبس | بهروزی و همکاران | ۵۳

تعیین محدوده‌ی مراقبتی محکومان تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی» به شرح مواد آتی است.

معانی اصطلاحات بکار رفته در این دستورالعمل به شرح زیر است: الف) محدوده‌ی مراقبتی درجه‌ی ۱: محلی با نشانی معین است که فرد تحت مراقبت، در آن سکونت دارد و شعاع تردد مجاز در آن حداکثر ۲۰۰ متر از ساختمان محل سکونت است. ب) محدوده‌ی مراقبتی درجه‌ی ۲: محلی که فرد تحت مراقبت در آن سکونت دارد و شعاع تردد مجاز در آن حداکثر ۵۰۰ متر از ساختمان محل سکونت وی می‌باشد. پ) محدوده‌ی مراقبتی درجه‌ی ۳: محلی که فرد تحت مراقبت در آن سکونت دارد و شعاع تردد مجاز در آن حداکثر ۱۰۰۰ متر از ساختمان محل سکونت وی می‌باشد.

مراجع قضایی در مواردی که رأی به مراقبت تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی صادر می‌کنند با لحاظ نوع و کیفیت ارتکاب جرم، سوابق، آثار زیان‌بار و خسارت‌های وارده به بزه‌دیده و جامعه و همچنین با در نظر گرفتن شخصیت و وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی فرد تحت مراقبت، یکی از محدوده‌های مراقبتی مذکور در ماده‌ی ۱ این دستورالعمل را بعنوان محدوده‌ی مراقبت تعیین نمایند تا فرد مذکور در آن محدوده تحت نظارت و مراقبت قرار گیرد. در صورتی که در دوره‌ی مراقبت الکترونیکی، رفتار فرد تحت مراقبت مورد تأیید مرکز مراقبت الکترونیکی و قاضی اجرای احکام باشد، امکان توسعه‌ی محدوده‌ی مراقبتی با درخواست وی (در راستای اجرای ماده‌ی ۲۲ آیین‌نامه‌ی اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی) در یکی از محدوده‌های مراقبتی درجه‌ی ۲ و ۳ ماده‌ی ۱ این دستورالعمل با تصمیم دادگاه صادرکننده‌ی رأی قطعی وجود دارد. برای محکومان به حبس‌های درجه‌ی دو، سه و چهار که در اجرای تبصره‌ی ۲ الحاقی ماده‌ی ۱۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۹ یک چهارم مدت حبس را تحمل نموده اند، چنانچه محکوم واجد سایر شرایط قانونی دیگر نیز باشد، دادگاه محدوده‌ی مراقبتی درجه‌ی یک مذکور در ماده‌ی ۱ این دستورالعمل را تعیین می‌نماید. نظارت بر حسن اجرای این دستورالعمل حسب مورد بر عهده‌ی مراجع قضایی ذی‌ربط و یا سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور می‌باشد.

۴. انواع نظارت الکترونیکی

اساساً از دو نوع نظارت الکترونیکی استفاده می‌شود: الف. نظارت الکترونیکی منفعل؛ ب. نظارت الکترونیکی فعال.

۴-۱. نظارت الکترونیکی منفعل

در نظارت الکترونیکی منفعل، فرستنده‌ای به بدن مجرم (یک میچ‌بند به میچ دست یا پای مجرم) و شماره‌گیری نیز به تلفن وصل می‌شود. اگر بهره‌ور تعلیق مراقبتی محل را ترک کند علامت قطع می‌شود و شماره‌گیر به طور خودکار با اداره‌ی تعلیق مراقبتی تماس برقرار می‌کند. شخص مکلف به پاسخ‌گویی به تلفن است و عدم پاسخ‌گویی وی خروجش از محل را نشان می‌دهد. در برخی از حوزه‌ها رایانه صدا را در آن طرف خط تلفن نظارت می‌کند و آن را با نمونه‌ی صدای شناخته شده‌ی مجرم تطبیق داده و بررسی می‌کند. برخی از سیستم‌های منفعل، مجرمان را ملزم می‌کنند تا ابزار الکترونیکی خود را به یک جعبه‌ی رسیدگی کننده وصل کنند که پس از آن، علامتی را به رایانه‌ی کنترل‌کننده‌ی صدا و آوا می‌فرستد و با صدای مراجعه‌کننده مقایسه می‌شود.^۱

۴-۲. نظارت الکترونیکی فعال

نظارت الکترونیکی فعال بر اساس نظام‌های تماس، مستلزم برقراری تماس تلفنی پیوسته و اغلب اتفاقی با منزل بهره‌ور تعلیق مراقبتی است. این ارتباط تلفنی ممکن است به طور خودکار توسط دستگاه یا به وسیله‌ی خود مأمور مربوط انجام شود. در این سیستم، یک رادیوی فرستنده‌ی کوچک به میچ پای مجرم بسته می‌شود. این فرستنده می‌تواند علامت‌ها را به گیرنده‌ی واقع در خانه‌ی محکوم برگشت دهد یا ممکن است علامتی را به گیرنده‌ی مرکزی منتقل کند. سیستم فعال با فرستادن علامت‌ها به اداره‌ی نظارت، مجرمان را پیوسته کنترل می‌کند. اگر مجرمان هنگامی که حق ترک محل سکونت را ندارند، این کار را انجام دهند، علامت‌ها قطع می‌شود و شکست برنامه ثبت می‌شود. در برخی از موارد، مأمور نظارت به طور خودکار از طریق یک وسیله‌ی الکترونیکی از ماجرا آگاه می‌شود.

^۱ Criminology, p. ۵۳۰.

^۲ Canadian Association of Provincial Court Judges-Law, p. ۳.

۵. ارزیابی نظارت الکترونیکی

۵-۱. امتیازها

نظارت الکترونیکی نیز همانند سایر سیستم‌های قضایی در بدو تأسیس خود اهدافی داشته و پس از گذشت سالیان از بکارگیری آن و کسب تجاربی توسط جوامع مختلف، اهدافش تغییر کرده است؛ این امر از کشوری به کشور دیگر متفاوت است. با توجه به پیشرفت تکنولوژی و فناوری و تغییر دستگاه نظارت الکترونیکی و تغییر در روش استفاده آن، برقراری تماس‌های تلفنی جهت شناسایی صدا و استفاده از دوربین‌های نظارتی جهت مشاهده‌ی چهره‌ی محکوم در مکان‌های از قبل تعیین شده به صورت اتفاقی و تصادفی در ساعاتی از شبانه روز به دستبند الکترونیکی تبدیل شده است و اهداف به شکل خاصی تغییر کرده و با توجه به تغییر شکل دستبند الکترونیکی در اشکال دیگر مانند پابند الکترونیکی که در حال حاضر بیشترین استفاده را دارد و طراحی‌های نوین آن به صورت ظریف‌تر و مقاوم‌تر سبب شده که این تغییرات شکلی تغییرات در اهداف را نیز به دنبال داشته باشد. برای مثال شکل کم حجم یک پابند الکترونیکی که به مچ پای محکوم علیه نصب می‌شود و در زیر پوشش لباس وی پنهان است و مشاهده نمی‌شود، سبب حفظ حرمت و شخصیت فرد و حفظ کرامت انسانی است؛ بجای آنکه در زندان دوران محکومیت را بگذرانند در خارج از زندان تحت مراقبت الکترونیکی قرار می‌گیرد و آسیب‌های کمتری را به لحاظ روانی و حیثیت خانوادگی متحمل خواهد شد.

در تحقیقات به عمل آمده درباره‌ی مزیت‌های نظارت الکترونیکی، به جز صرفه در هزینه‌ی زندان‌ها، بیشتر مجرمان عقیده بر این بوده که حفظ ارتباط با خانواده مهم‌ترین امتیاز آن است. در مورد حفظ شغل، دیدگاه‌های مجرمان استان‌های مختلف کانادا متفاوت بوده است. برخی آن را سودمند و گروهی دیگر آن را کمتر سودمند دانسته‌اند. از نظر تکرار جرم نیز، مدافعان برنامه‌های نظارت الکترونیکی آن را سودمندتر از زندان می‌دانند.^۱ استدلال جالبی که درباره‌ی سودمند بودن نظارت الکترونیکی ارائه می‌شود این است که در مورد مجرمی که به حبس کوتاه مدت محکوم شده اعتماد عمومی نسبت به اجرای عدالت از میان رفته است. زیرا در این گونه موارد، مجرم با آزادی مشروط، پیش از موعد

^۱ La surveillance Electronique au Canada, p. 14.

مقرر از زندان آزاد می‌شود. در حالی که در نظارت الکترونیکی، مدت زمانی که شخص باید تحت نظارت قرار بگیرد، مشخص است و تنها برای ادامه‌ی کار یا درمان اجزای خروج از محل داده می‌شود.^۱ یکی از مهم‌ترین مزیت‌های نظارت الکترونیکی آن است که اجرای آن متکی به سرمایه است نه کار، نظر به اینکه مجرمان با رایانه نظارت می‌شوند، یک سرمایه‌گذاری آغازین در زمینه‌ی سخت‌افزار رایانه، ضرورت بکارگیری شمار فراوان مأموران نظارتی را منتفی می‌کند.

نشانه‌های چندی وجود دارند مبنی بر اینکه نظارت الکترونیکی می‌تواند ابزار مؤثر نظارتی در حلقه‌ی مجازات‌های جایگزین باشد. میزان تکرار جرم در این برنامه‌ها نسبت به برنامه‌های سنتی بالاتر نیست. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که هرچند شمار فراوانی از بهره‌وران نظارت الکترونیکی به خاطر تخلف از شرایط برنامه احضار شده‌اند، اما میزان تکرار جرم بسیار پایین بوده است. بهره‌وران به نوبه‌ی خود برنامه را با ارزش تلقی می‌کنند و شمار فراوانی از آنان از این فرصت برای به دست آوردن شغل و بهبود روابط خانوادگی استفاده می‌کنند. این برنامه نسبت به تعلیق مراقبتی، انعطاف پذیرتر است و نسبت به زندان، شرایط انسانی‌تری دارد، زیرا مجرم شغل خویش را حفظ کرده و در کنار خانواده‌اش زندگی می‌کند.^۲

۲-۵. ایرادات

یکی از ایرادات نظارت الکترونیکی مشکلات فنی است که در زمان اجرا با آن روبرو می‌شوند. برخی از انواع ساخت و سازهای ساختمانی می‌تواند علامت دستگاه‌ها را قطع کند. تلفن اتفاقی در نیمه شب، نه تنها خواب بهره‌ور تحت تعلیق مراقبتی را قطع می‌کند، بلکه نیازمند آن است که یک کارمند در واکنش نشان دادن به یک تخلف احساس وظیفه کند. افزون بر آن، برنامه‌های نظارت الکترونیکی صرفه‌جویی‌های نسبتاً اندکی را برای نظام عدالت کیفری به وجود می‌آورند. نظارت گسترده مشکلات جدیدی را به وجود می‌آورد. بیشتر مجرمان به خاطر تخلفات فنی و نه ارتکاب اعمال مجرمانه‌ی جدید، احضار شده و شمار فراوانی از آنان به زندان فرستاده می‌شوند. همچنین بیشتر برنامه‌های نظارت

^۱Canadian Association of Provincial Court Judges-Law, p. 8.

^۲Essentials of Criminal Justice, p. 392.

الکترونیکی خدمات بازپروری را ارائه نمی‌کنند؛ زیرا هدف اصلی آنها تضمین از توان انداختن قطعی مجرمان است نه اصلاح و درمانشان. افزون بر آن، نظارت الکترونیکی ممکن است فاقد قدرت بازدارندگی حبس باشد و نسبت به تعلیق مراقبتی سنتی، همان گونه که گفته شد، اثر بازپروری اندکی داشته باشد (Ibid; pp.217-394).

یکی دیگر از ایرادات نظارت الکترونیکی آن است که تنها مجرمان دارای تلفن و افرادی که می‌توانند هزینه‌های استفاده از دستگاه‌های مورد نیاز را پردازند قادرند از این برنامه استفاده کنند. افزون بر آن، زندانی شدن در خانه هیچ تضمینی نمی‌کند که بهره‌ور، جرایم دیگری را مرتکب نشود. شمار فراوانی از جرایم، از جمله فروش مواد مخدر، معمولاً در سکونتگاه‌های مجرمان روی می‌دهند.

به علاوه، قابلیت اطمینان این دستگاه‌ها به تازگی به یک موضوع بحث‌انگیز تبدیل شده است. برخی از مجرمان متوجه شده‌اند که چگونه دستگاه‌های کنترل را بدون شناسایی شدن انتقال داده و جابه‌جا کنند. برخی دیگر از مجرمان در محل ارتکاب جرم دستگیر شده‌اند، آنهم با وجود این که دستگاه نظارت الکترونیکی مشخص کرده که وی در خانه است. همچنین، این دستگاه‌ها می‌توانند مزاحم زندگی خصوصی خانواده شده و فشار روانی بسیاری را برای مجرم و خانواده‌اش به بار آورند (Ibid; p. 393).

سرانجام، نظارت الکترونیکی در مقابل مجرمی که تصمیم به ارتکاب جرم می‌گیرد و در مورد احتمال دستگیر شدن خود فکر نمی‌کند، مانعی محسوب نمی‌شود. افزون بر آن، برخی از مجرمان را می‌توان به راحتی از مچ پا باز کرد، بی‌آنکه علامت هشداردهنده فعال شده باشد.^۱

۳-۵. ارزیابی

در این باره که آیا نظارت الکترونیکی مجازات جایگزین پذیرفتنی‌ای برای حبس به شمار می‌رود یا نه، بحث‌های گوناگونی مطرح شده است. تعیین مجازات در شیوه‌ی سنتی در یک چارچوب مبتنی بر اصول معین صورت می‌گیرد که با توجه به آنها، دادگاه‌ها در صدد تعیین یک مجازات مناسب، با توجه به جرم و مجرم، برمی‌آیند. اساساً یکی از دلایل‌هایی

^۱How Americas Foolish Sentencing Policies Endanger; p. 29.

که قضات در خودداری از پذیرش توصیه‌ی مأمور تعلیق مراقبتی مبنی بر تحت نظارت الکترونیکی قرار دادن مجرم ارائه می‌کنند، آن است که این مجازات هدف مجازات سنتی مبنی بر زندانی شدن مجرم را برآورده نمی‌کند. یعنی، این مجازات به اندازه‌ی کافی شدید تلقی نمی‌شود. با این همه، باید توجه کرد که طبقه‌های معینی از جرایم وجود دارد که در نظر اول، مرتکبین آنها مستوجب مجازات حبس هستند (برای نمونه، قاچاق هروئین یا کوکاین). فرض زندان به مواد مخدر سخت که مستلزم هزینه‌های اجتماعی و سودهای بالقوه‌ی هنگفت در خرده‌فروشی و عمده‌فروشی مواد مخدر است اختصاص یابد، ولی جرایمی مانند نگه داشتن مواد مخدر برای مصرف و حتی قاچاق مقدارهای اندکی از مواد مخدر نباید به زندانی شدن بینجامد. زندان باید ناظر به قاچاقچیان یا نگهدارندگان مقادیر تجاری بعنوان خرده فروش، عمده فروش، واردکننده و یا حامل باشد.^۱

با وجود این، به نظر می‌رسد که درباره‌ی نظارت الکترونیکی وعده‌های بسیاری داده شده، اما تأثیر آن تعیین نشده است. هنوز روشن نیست که آیا نظارت الکترونیکی یک نجات‌دهنده‌ی اصلاحی تربیتی است یا یک موج موقتی.^۲ در مجموع، می‌توان گفت نظارت الکترونیکی یک ضمانت اجرای جایگزین مناسب و مؤثر در مورد جرایم غیرخشن است؛ ضمانت اجرایی است که دربردارنده‌ی عناصر کافی مجازات است (هم خوارکننده است و هم مداخله‌گرانه)، که باید از سوی همگان بعنوان جایگزین حبس پذیرفته شود. دلایلی تجربی وجود دارند که نشان می‌دهند نظارت الکترونیکی از نظر بازپروری و کاهش تکرار جرم مؤثرتر از ضمانت‌های بازداشتی سنتی است.

تردید نیست که ارزیابی برنامه‌ی نظارت الکترونیکی در ارتباط با تکرار جرم بسیار مشکل است؛ چراکه اغلب گزارش‌ها تنها به اعلام نتایج بسنده می‌کنند، بی‌آنکه گروه‌های شاهد را در نظر بگیرند. بدین ترتیب، احتمال دارد که درصد بالای موفقیت و میزان پایین تکرار جرم به علت کم خطر بودن مجرم باشد و نه به علت خود برنامه؛ زیرا شمار بسیاری از برنامه‌ها تنها مجرمان کم خطر را می‌پذیرند.^۳ همچنین، درخصوص توانایی برنامه‌های نظارت الکترونیکی در کاهش رفتار مجرمانه، دو دیدگاه وجود دارد. رایج‌ترین دیدگاه

^۱Canadian Association of Provincial Court Judges-Law; pp.5-16.

^۲Essentials of Criminal Justice; p.394.

^۳Canadian Association of Provincial Court Judges-Law; p.17.

این است که نظارت الکترونیکی اثر متقاعدکننده دارد و همانند دیگر مجازات‌ها، تنبیهی است که بر رفتار نظارت دارد. دیدگاه دوم آن است که نظارت الکترونیکی اثر تطبیق‌دهنده دارد. با اجبار به ماندن در محل معین ممکن است مجرم رفتار خود را اصلاح کند؛ هرچند تصور این مسئله که نظارت الکترونیکی جدا از قطع رفت و آمدهای خلافکارانه‌ی مجرم، چگونه می‌تواند به وی در حل مشکلاتش - مانند اعتیاد - کمک کند، مشکل است.

از نظر تکرار جرم، از بهره‌وران برنامه‌های نظارت الکترونیکی در سه استان تورنتو و ساسکاچوان و کلمبیای بریتانیک پرسیده شد که آیا نظارت الکترونیکی در پیشگیری از وقوع جرم هریک از مجرمان و سپس تمامی مجرمان مؤثر است یا خیر؟ از میان بهره‌وران نظارت الکترونیکی ۳۱/۹٪ تصور می‌کردند که نظارت الکترونیکی مانع تکرار جرم اغلب مجرمان می‌شود. ولی مأموران مراقبتی کلمبیای بریتانیک، در این خصوص بدبین بوده و اظهار کرده‌اند که تنها از وقوع تکرار جرم ۴۷/۳٪ مجرمان جلوگیری کرده است. درنهایت، این باور وجود دارد که تعلیق مراقبتی فشرده همراه با نظارت الکترونیکی به مجرم فرصت کمتری برای ارتکاب مجدد جرم می‌دهد.^۱

۶. نظارت الکترونیکی در حقوق ایران

۶-۱. اقدامات تقنینی

نظارت الکترونیکی نخستین بار در ماده‌ی ۶۲ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مورد پیش‌بینی قرار گرفت. به موجب این ماده: «در جرایم تعزیری از درجه‌ی پنجم تا درجه‌ی هشتم، دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر در تعویق مراقبتی، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده‌ی مکانی مشخص تحت نظارت سامانه (سیستم)‌های الکترونیکی قرار دهد. تبصره- دادگاه در صورت لزوم می‌تواند محکوم را تابع تدابیر نظارتی با دستورهای ذکر شده در تعویق مراقبتی قرار دهد». بنابراین، مرتکبان جرایم تعزیری که مجازات آنها حداکثر ۵ سال حبس بود می‌توانستند مشمول مقررات مربوط به نظارت الکترونیکی قرار گیرند. اما طبق قانون کاهش علاوه بر مواد فوق جرایم تعزیری درجه‌ی ۲ تا ۴ نیز پس از تحمل یک‌چهارم حبس می‌توانند مشمول این مقررات شوند.

^۱ Canadian Association of Provincial Court Judges-Law; p.2.

البته علاوه بر مرحله صدور حکم، در مرحله اجرای مجازات حبس نیز هر زمان که تبدیل مجازات حبس به نظارت تحت سامانه‌های الکترونیکی، به مصلحت فرد زندانی یا مؤثر در جبران زیان‌های وارد بر بزه‌دیده تشخیص داده شود، امکان اجرای مجازات خارج از حبس و تحت نظارت‌های الکترونیکی امکان‌پذیر است. در همین راستا، ماده‌ی ۵۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «در جرایم مشمول نظام نیمه‌آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، قاضی اجرای احکام کیفری می‌تواند پس از وصول گزارش شورای طبقه‌بندی زندان و نظریه‌ی مددکاران اجتماعی معاونت اجرای احکام کیفری، مبنی بر آنکه اجرای یک فعالیت شغلی یا حرفه‌ای، آموزشی، حرفه‌آموزی، مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی و یا درمان پزشکی، از سوی محکوم علیه در خارج از محیط زندان، در فرایند اصلاح وی و یا جبران ضرر و زیان بزه‌دیده مؤثر است، به دادگاه صادرکننده‌ی حکم، پیشنهاد اجرای نظام نیمه‌آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی را طبق مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی دهد و مطابق تصمیم دادگاه اقدام کند»؛ پس از موافقت دادگاه با این تصمیم قاضی اجرای احکام کیفری یا پس از موافقت دادگاه با پیشنهاد موضوع ماده‌ی فوق، با اخذ تأمین متناسب از محکوم علیه، دستور اجرای تصمیم دادگاه را صادر و مراتب را به زندان اعلام می‌کند (ماده‌ی ۵۵۴ ق.آ.د.ک). چنانچه محکوم علیه یا متهم در مدت مزبور بدون عذر موجه از دستور یا دستورهای قاضی اجرای احکام کیفری تبعیت نکند، یا مرتکب جرم عمدی شود، شاکی یا مدعی خصوصی می‌تواند مراتب را به قاضی اجرای احکام کیفری برای اجرای مقررات مربوط اعلام کند (ماده‌ی ۵۵۵ ق.آ.د.ک). همچنین به موجب ماده‌ی ۶۳ قانون مجازات اسلامی و ماده‌ی ۵۵۷ قانون آیین دادرسی کیفری، نحوه‌ی اجرای نظارت‌های الکترونیکی به موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تهیه می‌شود و به تصویب رئیس قوه‌ی قضائیه می‌رسد؛ آیین‌نامه‌ی مزبور تحت عنوان «آیین‌نامه‌ی اجرایی مراقبت‌های الکترونیکی» در ۲۸ ماده و ۵ تبصره در تاریخ ۱۳۹۷/۲/۱۰ به تصویب رئیس وقت قوه‌ی قضائیه رسیده است.

پس از ابلاغ آیین‌نامه‌ی فوق‌الذکر در تاریخ ۱۲ تیرماه سال ۹۷، پابندهای الکترونیکی به صورت آزمایشی در چند نقطه از کشور از جمله تهران، قزوین، یزد، کرمان و چهارمحال

بختیاری اجرا شد تا در صورت اجرای موفقیت آمیز این طرح در برخی استان‌ها، استفاده از پابندهای الکترونیکی در سراسر کشور توسعه یابد. در شهریور ماه سال ۹۷، یدالله موحد رئیس کل دادگستری استان کرمان در آیین افتتاح این طرح بیان داشت: «با تلاش معاون آمار و فناوری اطلاعات دادگستری استان و اداره‌ی کل زندان‌های استان، این طرح به ثمر رسیده و استان کرمان برای نخستین بار در کشور به مراقبت الکترونیکی از زندانیان در حالت حبس دست پیدا خواهد کرد ... محکومین به حبس با رضایت خود زندانی و در محدوده‌ی مشخص به موجب سامانه‌ی الکترونیکی تحت نظارت قرار می‌گیرند. محکومین متقاضی استفاده از مراقبت الکترونیکی باید یک سپرده تودیع کنند تا اگر خساراتی به این سامانه وارد کنند از این سپرده برای تعمیر آن استفاده شود و همچنین بایستی اجاره‌ای نیز به صورت ماهیانه پرداخت نمایند».

همچنین به گفته‌ی ایشان، محکومین برای استفاده از پابند الکترونیکی باید وثیقه‌ی ۳ میلیون تومانی تودیع کنند و ماهانه ۳۰۰ هزار تومان اجاره پرداخت نمایند. مطابق آمار ارائه شده در بهمن ماه سال ۹۷، در تهران ۱۴۰ نفر، در یزد ۵۰ نفر، در قزوین ۴۲ نفر، در چهارمحال و بختیاری ۲۵ نفر و در کرمان ۱۴ نفر تحت نظارت و مراقبت الکترونیکی قرار داشته‌اند و سایر استان‌ها نیز در حال تجهیز به سامانه‌های مورد نیاز و آموزش نیروهای مجری این طرح بوده‌اند. همچنین شعبه‌ی اول و دوم احکام در یک سال ۵۳ نفر از پابند برخوردار شدند. از مزایا و معایب پابند الکترونیکی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

الف. مزایا:

۱- این ارفاق نوظهور استرس برای محکوم تحت نظارت به دنبال دارد و جملگی محکومینی که برای آنان پابند نصب شده بیان می‌دارند که احساس می‌کنند شخص یا وسیله‌ای آنان را نظاره می‌کند و در خیلی موارد از ارتکاب جرم توسط آنان به دلیل ترس جلوگیری می‌شود.

۲- دومین مزیت حضور در کنار خانواده برای مجرمین کم خطر است؛ عقیده بر این بوده که حفظ ارتباط با خانواده مهم‌ترین امتیاز است. در مورد حفظ شغل دیدگاه‌های مجرمان استان‌های مختلف کانادا متفاوت است؛ برخی آن را سودمند و گروهی دیگر آن را کمتر سودمند دانسته‌اند، از نظر تکرار جرم نیز مدافعان برنامه‌های نظارت الکترونیکی آن را

سودمندتر از زندان می‌دانند، استدلال جالبی که درباره‌ی سودمند بودن نظارت الکترونیکی ارائه می‌شود این است که در مورد مجرمی که به زندان کوتاه مدت محکوم می‌شود، اعتقاد عمومی نسبت به اجرای عدالت از میان رفته است. زیرا در این گونه موارد مجرم با آزادی مشروط پیش از موعد مقرر از زندان آزاد می‌شود، در حالی که در نظارت الکترونیکی مدت زمانی که شخص باید تحت نظارت قرار بگیرد مشخص است و تنها برای ادامه‌ی کار یا درمان اجازه‌ی خروج دارند (محدث، ۱۳۹۰: ۵۳).

۳- سومین مزیت اقتصاد و درآمد محکوم که خانواده‌ی وی از معیشت و درآمد سرپرست محرم نمی‌باشند و این یک نوع آزادی محسوب می‌گردد و خدمات نهادهای حمایتی از خانواده‌ی زندانیان برای این خانواده‌ها قطع می‌شود و به تناسب خانواده‌های دیگر می‌توانند تحت پوشش قرار گیرند.

۴- چهارمین مزیت کاهش بار مالی برای دولت در نگهداری و هزینه‌ی زندانیان است.

۵- کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها. هرچند فشار عمومی برای حمایت از اجتماع در مقابل بزهکاران رو به افزایش است، ولی از طرف دیگر کنترل بودجه‌ی عمومی در رابطه با اصلاح مجرمان نیز قابل توجه است. یکی از ابزارهایی که می‌تواند دستیابی به این مهم، یعنی کنترل بودجه را مقدور سازد استفاده از جایگزین‌های حبس است. در این مورد کاربرد عمده‌ی نظارت الکترونیکی مطرح می‌شود (تدین، ۱۳۹۶: ۶۱). یکی از مهم‌ترین دلایل در افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها اهدافی است که برای آن در نظر گرفته و معتقد بودند که تنها مجازاتی که قدرت بازدارندگی و ارباب دارد و با صرف بودجه در زندان‌ها به جهت آموزش‌های مهارتی به زندانیان موفق به بازپروری زندانیان خواهند شد ولی در عمل یا بودجه‌ای صرف نشده و یا اگر بودجه‌ای هم جهت زندان‌ها تخصیص داده اند صرف مهارت‌های آموزشی و سلامت روان زندانیان نشده است. این افزایش جمعیت کیفری زندان هم برای دولت و هم برای خانواده‌ی فرد هزینه‌بردار است (گودرزی بروجردی و مقدادی، ۱۳۸۶: ۸۹). از طرفی پرداخت کنندگان مالیات هم چندان مایل به پرداخت هزینه‌ی هنگفت برای مجرمان نیستند. مجازات‌های اجتماع‌محور نه تنها باعث جلوگیری از افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها می‌شوند، بلکه یک بار مثبت مالی برای جامعه و دولت است (یکرنگی و ایرانمنش، ۱۳۸۹: ۹۳).

بررسی نظارت الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین‌های مجازات حبس | بهروزی و همکاران | ۶۳

۶- کاهش مراجعات خانواده‌ی زندانیان به مراجع قضایی چنانکه قضات اجرای احکام در خصوص پرونده‌های داری پابند حساسیت کمتری داشته و وقت بیشتری برای سایر پرونده‌ها به وجود می‌آورد.

۷- محدود کردن مجرمین و جلوگیری از حضور آنان در مناطق دیگر. یکی از راهکارهایی که در تحقق این هدف قابل تصور است بکارگیری ابزارهای الکترونیکی جهت نظارت و کنترل رفتار شهروندان در عرصه‌های مختلف است. بکارگیری این شیوه موجب می‌شود رفتارهای ناقص هنجار و مخل نظم عمومی از سوی بزهکاران به راحتی قابل کشف و اثبات باشد و لذا این کارکرد به طور طبیعی مانع از وقوع رفتارهای مزبور خواهد شد. جرم‌شناسان استفاده از ابزار الکترونیکی به منظور پیشگیری از جرم را در طبقه‌بندی انواع پیشگیری، در زمره‌ی پیشگیری وضعی قرار می‌دهند؛ با توجه به اینکه پیشگیری وضعی از جرم به این روش به منظور کاهش فرصت‌های جرم اهمیت می‌دهد و روی آن سرمایه‌گذاری می‌کند. همچنین پیشگیری وضعی از جرم با نظریه‌های فعالیت روزمره و شیوه و سبک زندگی پشتیبانی می‌گردد. نظریه‌ی فعالیت روزمره بر هم‌گرایی زمانی و مکانی سه رکن اصلی لازم برای وقوع جرم یعنی بزهکار بالقوه، هدف و فقدان مراقبت توانمند و مؤثر متمرکز است. شاید مراقبت و نظارت رسمی معروف‌ترین تکنیک پیشگیری وضعی از جرم باشد. ۸- کنترل و نظارت مجرم دارای پابند توسط خانواده و حساسیت آنها.

ب. معایب:

۱- همانطوری که در قانون مجازات اسلامی برای آزادی مشروط و یا تعلیق شروطی تعیین شده که در صورت ارتکاب جرم مجازات مقرر مجدداً اجرا و یا مدت آزادی مشروط بیشتر می‌شود، اما قانونگذار برای این ارفاق در صورت ارتکاب جرم توسط محکوم ساکت بوده و مجازاتی تعیین نکرده و این یک ضعف قانونی است.

۲- در آیین نامه‌ی نظارت الکترونیکی مجازاتی برای خروج از محدوده تعیین نشده و اگر مجرم از محدوده خارج شود قضات برای این مجرم نمی‌توانند مجازاتی همانند غیبت از مرخصی که در ماده‌ی ۵۴۳ قانون مجازات اسلامی آمده تعیین کنند.

۳- در سامانه‌ی رصد الکترونیکی باید به صورت موردی کنترل انجام شود و اگر محکومی از محدوده خارج گردد این سامانه بصورت اتوماتیک اعلام نمی‌کند.

- ۴- عدم اتصال سامانه‌ی ثنا به سامانه‌ی پابند الکترونیکی که در صورت خروج یا تخلف محکوم اختطاریه به ثنای محکوم ارسال یا پیامک اختطار خروج ارسال گردد.
- ۵- عدم وجود مرکز شبانه‌روزی برای پابند الکترونیکی که در صورت ضرورت در ساعات غیر اداری و تعطیل وی را رصد کند.
- ۶- عدم انگشت‌نگاری محکوم در موقع پذیرش چنانکه پلیس آگاهی زندانیان را انگشت‌نگاری می‌کند اما از محکومینی که به صورت مستقیم به مرکز معرفی می‌شوند انگشت‌نگاری آگاهی بعمل نمی‌آید.
- ۷- عدم تعیین معرفی محکومین در آیین‌نامه به کلانتری محل که کلانتری یا پلیس آگاهی بایستی از وجود محکومین دارای پابند الکترونیکی در محدوده‌ی کلانتری مطلع باشند.
- ۸- از این ارفاق در خصوص مجازات حبس بدل از جزای نقدی صحبتی به میان نیامده و اگر محکوم دارای مجازات حبس و جزای نقدی باشد احتساب جزای نقدی به حبس در قانون برای محکومین پابند ذکر نشده است.
- ۹- برای محکومینی که دارای محکومیت‌های متعدد بوده و محکومیت‌های آنها مشمول ماده‌ی ۵۱۰ قانون آیین داری کیفری و ماده‌ی ۱۳۴ قانون مجازات تجمیع یا ادغام نمی‌باشد نیز قانون برای اعطای این ارفاق ساکت است.

آمار ورودی زندان سما از سال ۹۹ (استان البرز)

جمع	مرداد ماه سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۰	سال ۱۳۹۹
۱۹۰۷	۲۹۰	۷۵۲	۴۶۸	۳۹۷

آمار ورودی زندان سما از سال ۹۹ (شهرستان فردیس)

جمع	مردادماه سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۰	سال ۱۳۹۹	
۴۹	۱	۱۰	۱۷	۲۱	شعبه‌ی اول اجرا
۶۷	۲	۳۷	۱۲	۱۶	شعبه‌ی دوم اجرا
۶۶	۵	۲۴	۱۶	۲۱	شعبه‌ی سوم اجرا
۳۰	۷	۱۷	۵	۱	شعبه‌ی چهارم اجرا
۲۱۲	۱۵	۸۸	۵۰	۵۰	جمع

آمار زندانیان استان البرز در زندان سما (پابند الکترونیک) از ابتدای سال ۱۴۰۲ تا مرداد ماه

۲۰	چند استانی	
۸۶	استان	
۶	شهرستان	چند
۴۸	شهرستان	
۲	چند شهر	
۱۳	شهر	
۰	چند منطقه شهرداری	
۰	منطقه شهرداری	
۰	بخش	
۰	چند روستا	
۰	روستا	
۲	شعاعی	
۰	خانگی	
۰	موارد خاص	
۱۱	درجه یک (محدوده ۲۰۰ متری) محل سکونت	
۱۶	درجه دو (محدوده ۵۰۰ متری) محل سکونت	
۸۶	درجه سه (محدوده ۱۰۰ متری) محل سکونت	
۲۹۰	جمع	

۶-۲. نظارت الکترونیکی در مرحله‌ی اجرای حکم

به موجب ماده‌ی ۵۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲، «در جرائم مشمول ... آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، قاضی اجرای احکام کیفری می‌تواند پس از وصول گزارش شورای طبقه‌بندی زندان و نظریه‌ی مددکاران اجتماعی معاونت اجرای احکام کیفری، مبنی بر آنکه اجرای یک فعالیت شغلی یا حرفه‌ای، آموزشی، حرفه‌آموزی، مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی و یا درمان پزشکی، از سوی محکوم‌علیه در خارج از محیط زندان، در فرایند اصلاح وی و یا جبران ضرر و زیان بزه‌دیده مؤثر است، به دادگاه صادرکننده حکم، پیشنهاد اجرای ... آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی را طبق

مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی دهد و مطابق تصمیم این دادگاه اقدام کند». با توجه به تصریح این ماده، امکان بکارگیری این نهاد در مرحله اجرای حکم نیز وجود دارد؛ با این تفاوت که در این مرحله قاضی اجرای حکم تنها زمانی می‌تواند پیشنهاد دهد که گزارشی از نهاد و مقام دیگری دریافت کند؛ در حالی که در مراحل دیگر، نهاد قضایی مربوط خود اقدام می‌کند. در آیین‌نامه‌ی هیئت وزیران، در خصوص زمان اجرای حکم، برخی از محکومان را علاوه بر محکومان به درجات پنج تا هشت پیش‌بینی نموده است: زندانیان محکوم به جایگزین حبس، زندانیانی که به مرخصی اعزام می‌شوند و زندانیانی که مشمول ماده‌ی ۲۲۷ آیین‌نامه‌ی اجرایی سازمان زندان‌ها بوده، به مرخصی اعزام می‌شوند... شخص زندانی با وجود شرایط این ماده و به نظر قاضی دادگاه و گاه شورای طبقه‌بندی می‌تواند از نظارت الکترونیکی بهره‌مند شود.

نتیجه

توجه به ابعاد تجهیزات نظارت الکترونیک، منابع انسانی متخصص و امین، کدگذاری کالا و شناسه‌گذاری الکترونیکی کالا، نقش مؤثری در مبارزه با قاچاق کالا ایفا می‌کند. بنابراین، ضمن تلاش در این زمینه، لازم است میان دستگاه‌های متولی مبارزه با قاچاق کالا، همدلی و همافزایی فراهم شود تا این پدیده‌ی ناهنجار نتواند تأثیرات سوء خود را بر جنبه‌های مختلف جامعه‌ی اسلامی ایران وارد سازد.

در نظام کیفری ایران به موجب قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری و آیین‌نامه‌ی هیئت وزیران در سال ۱۳۹۳، امکان اعمال نظارت الکترونیکی در همه‌ی مراحل دادرسی از پیش از محاکمه تا محاکمه و اجرای حکم وجود دارد. در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ می‌توان برای مرحله‌ی پیش از محاکمه و در یکی از قرارهای تأمین مصرح در بند چ ماده‌ی ۲۱۷ یا حتی در قالب نظارت قضایی از نظارت الکترونیکی استفاده نمود. در مرحله‌ی اجرای حکم نیز از یک طرف، آیین‌نامه‌ی اجرای بند «و» تبصره‌ی ۱۷ ماده واحده‌ی قانون بودجه‌ی سال ۱۳۹۳ (نظارت و مراقبت الکترونیکی زندانیان واجد شرایط) مصوب ۱۷ فروردین ۱۳۹۳ هیئت وزیران در مقام اعطای مرخصی و نیز نسبت به محکومان

به زندان‌های باز، محکومان به اشتغال در مؤسسات صنعتی، کشاورزی و خدماتی، و از طرف دیگر در قانون آیین دادرسی کیفری، مواد ۵۵۱ تا ۵۵۷، شایان ذکر می‌باشند. ماده‌ی ۶۲ق.م.ا. نیز ناظر به مرحله‌ی صدور حکم است؛ اگرچه این دیدگاه صحیح است که نظارت الکترونیکی در مقام جایگزینی حبس و کاهش زیان‌های آن مطرح شده است، بهتر آن بود که در حقوق کیفری ایران، جایگزین حبس بودن نظارت الکترونیکی تنها مبنای طرح آن باشد و نه سیاست اجرایی آن.

کاهش آسیب در جامعه و بویژه در میان خانواده‌های زندانیان یکی از مهم‌ترین مزایای تکنولوژی‌های نوین در کنترل زندانیان است چنانکه نتایج مطالعات نشان می‌دهند به طور حتم محکومیت‌های به جایگزین حبس موجب کاهش آمار زندانیان و اقدامات مجرمانه می‌شوند. افرادی که از دستبند یا پابند الکترونیکی استفاده می‌کنند، کمتر از کسانی که در زندان‌ها هستند مرتکب جرم می‌شوند. اما از جمله عوامل تأثیرگذار بر عملکرد این تکنولوژی‌ها می‌توان به نقص فنی، قطع شدن سیگنال، تمام شدن باتری، قطع شدن ارتباط بین پایگاه‌های مختلف و نبود ظرفیت کافی برای ثبت موقعیت‌های مکانی اشاره کرد. علاوه بر این ممکن است مشکلاتی برای افراد و سازمان‌های مسئول این پروژه مانند زندان، پلیس، شرکت‌های ناظر و دفاتر قضایی پیش بیاید؛ بنابراین، مدیریت این طرح و اجرای آن نیازمند دقت و توجه بسیار بالایی است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

- ابوالحسنی، سلامه؛ علیپور، حمیدرضا، «مطالعه سامانه های نظارت الکترونیکی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با نگاهی به قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹»، دومین کنفرانس بین المللی فقه، حقوق، روانشناسی و علوم تربیتی در ایران و جهان اسلام، ۱۴۰۰.
- اسماعیل پور، محمد، الگوی نظارت و کنترل در سازمان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه، مجله مدیریت در اسلام، ۱۳۸۶.
- آشوری، محمد، جایگزین های زندان یا مجازات های بینابین، چاپ اول، تهران، مرکز نشر جهش، ۱۳۹۸.
- تدین، عباس (مترجم)، قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، چاپ اول، تهران، انتشارات خرسندی، ۱۳۹۶.
- تدین، عباس، قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، جلد ۵، تهران، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، ۱۳۸۵.
- جباری راد، ترکان، نظارت الکترونیکی به عنوان روشی نو در جانشینی کیفر زندان با نگرشی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، سومین کنفرانس بین المللی مطالعات حقوقی و قضایی، ۱۳۹۸.
- جمشیدی، علیرضا، سیاست جنایی مشارکتی، تهران، چاپ اول، انتشارات میزان، ۱۳۹۰.
- علوی، ابوالقاسم، مجازات های اجتماعی جایگزین حبس، ماهنامه اصلاح و تربیت، سال هفتم، شماره ۸۵، ۱۳۸۸.
- غلامی، میثم؛ ملکی، امین، مجازات های جایگزین حبس و نقش آن در پیشگیری از تکرار جرم، فصلنامه پیشگیری از جرم، سال دهم، شماره ۳۷، ۱۳۹۴.
- فروغی، فضل الله؛ ایرانی، امیر، مطالعه تطبیقی شناسایی و اجرای نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران و آمریکا، مطالعه حقوق تطبیقی، دوره ۷، شماره ۲، ۱۳۹۵.
- فروودی نیا، حسن، بررسی تطبیقی حقوق جزای اسلامی و قوانین عرفی، جلد ۱، چاپ اول، تهران، انتشارات یادآوران، ۱۳۸۹.
- کوشا، جعفر، جرایم علیه عدالت قضایی، تهران، چاپ اول، انتشارات میزان، ۱۳۸۱.
- گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای عمومی ایران، تهران، چاپ یازدهم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۸.

بررسی نظارت الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین‌های مجازات حبس | بهروزی و همکاران | ۶۹

گودرزی بروجردی، محمدرضا، مقدادی، لیلا (مترجم)، *قانون مجازات فرانسه*، چاپ اول، تهران، انتشارات سلسیل، ۱۳۸۶.

لازرژ، کریستین، *درآمدی بر سیاست جنایی*، ترجمه: علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۰.

محدث، محسن، *مطالعه تطبیقی تأثیر مجازات زندان با مجازات‌های جایگزین (در پیشگیری از تکرار جرم)*، چاپ دوم، تهران، انتشارات نگاه بینه، ۱۳۹۰.

محقق حلی، جعفر بن حسن، *شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام*، جلد ۴، چاپ اول، قم، انتشارات اسماعیلیان، ۱۴۰۸ق.

محمدحسین زاده، عبدالرضا؛ مرادقلی، سعید، *نگاهی فقهی به مجازات‌های جایگزین حبس از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲*، کنگره ملی پژوهش‌های کاربردی علوم انسانی اسلامی، ۱۳۹۳.

محمدنسل، غلامرضا، *نظارت الکترونیکی بر بزهکاران، نشریه پژوهش‌های دانش انتظامی*، شماره ۱۳۸۴، ۲۴.

موحدی نیا، مهدی؛ افشار، اباذر، *ادله کاربست حبس تحت نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری ایران*، نخستین کنفرانس ملی حقوق، فقه و فرهنگ، ۱۳۹۹.

نورپور، محسن؛ احمدی، مسعود، *جایگزین‌های نوین حبس در لایحه جدید قانون مجازات اسلامی*، *مجله وکیل مدافع*، شماره ۶ و ۷، ۱۳۹۱.

نیازپور، امیرحسین، *توافقی شدن آیین دادرسی کیفری*، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۰.
والهی، حمید؛ احسان‌پور، سیدرضا، *جایگاه جایگزین‌های مجازات حبس با رویکرد فردی کردن آنها در نظام عدالت کیفری ایران*، *فصلنامه مجلس و راهبرد*، سال بیست و سوم، شماره ۸۵، ۱۳۹۵.

یکرنگی، محمد؛ ایرانمنش، مهدی، *کیفرهای اجتماع محور: از نظریه تا عمل*، *مجله حقوقی دادگستری*، دوره ۷۲، شماره ۶۴، ۱۳۸۹.

References

Bonta Jame, Suzanne Wallace and Jennifer Rooney: La Sarveillanec
electronique au Canada, Canad, Mai, 1999.

استناد به این مقاله: بهروزی، محمد کاظم، ساقیان، محمد مهدی و رضوی فرد، بهزاد. (۱۴۰۳). بررسی نظارت
الکترونیکی بعنوان یکی از جایگزین های مجازات حبس. پژوهش حقوق کیفری، (۴۶) ۱۲، ۳۵-۷۰.

Doi: 10.22054/jclr.2024.76302.2626

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.